

NHẬN THỨC LẠI SỨ MẠNG VÀ MỤC TIÊU GIÁO DỤC LÀ KHỐI ĐẦU VÀ CỐT LÕI CỦA ĐỔI MỚI CĂN BẢN, TOÀN DIỆN NỀN GIÁO DỤC QUỐC DÂN

(Tiếp theo số 77)

NGUYỄN QUANG KÍNH

Phương hướng đổi mới mục tiêu giáo dục

Để trả lời cho câu hỏi “Đổi mới mục tiêu giáo dục - phát triển nhân cách theo hướng nào?”, trước hết cần nhận thức lại vấn đề con người - đối tượng (đồng thời là chủ thể) của hoạt động giáo dục.

Trước đổi mới, trong một thời gian tương đối dài, xã hội ta đã chịu ảnh hưởng nặng nề của cái cách quy kết mọi hoạt động của mỗi con người vào bản chất giai cấp và phủ nhận sự tồn tại của con người nói chung cùng với những giá trị nhân bản mà theo quan điểm Stalinist- Maoist là phi giai cấp. Để bày tỏ thái độ không đồng tình với kiểu tư duy siêu hình đó, Trần Đức Thảo cho rằng, về phương diện đạo lí, sau khi nhận xét các hiện tượng trên bề mặt của hoạt động của con người, rồi đào sâu, thì ở dưới cái tầng *bản chất giai cấp* của những hiện tượng ấy, mà ông suy từ luận điểm của Lenin về khái niệm bản chất để gọi đó là *bản chất hàng một*, còn có cái *bản chất hàng hai* là *con người nói chung*, rồi sâu hơn nữa thì có cái *bản chất sinh vật học*. Theo ông Thảo, chính cái *bản chất hàng hai* này, gắn liền với *tính người*, với các giá trị chân, thiện, mĩ, với đòi hỏi tự do, công bằng, bình đẳng là giá trị văn hóa chung của loài người. Từ đó ông Thảo đi tới kết luận, con người là con người riêng biệt của từng thời đại, từng tập đoàn xã hội nhất định (cộng đồng, địa phương, gia đình, bộ lạc, dân tộc, giai cấp...), đồng thời nó cũng là con người nói chung phát triển trong toàn thể lịch sử loài người, con người phổ cập cụ thể.¹ “Con người nói chung nằm trong và xuyên qua con người cá nhân-nhân cách. Con người cá nhân, nhân cách tồn tại trong cái chung của con người nói chung ấy một cách cụ thể-cá thể”². Nhân đây

cần nói thêm, con người cụ thể thì không ai giống ai, “bách nhân bách tính” bởi vậy cần tôn trọng sự khác biệt, đó chính là biểu hiện của tư duy khoa học và ứng xử văn hóa, của lòng nhân ái và tính nhân đạo.

Ngày nay, tuy việc quy kết các hoạt động của con người vào bản chất giai cấp không còn là phương pháp tư duy áp đảo trong ứng xử với con người cả trên bình diện lí luận và thực tiễn, nhưng trong giáo dục, vẫn chưa coi trọng thỏa đáng việc bồi dưỡng và phát triển các giá trị nhân bản/nhân văn dù rằng đó là di sản chung của nhân loại. Điều dễ thấy là, trong các văn bản chính thức về mục tiêu giáo dục, việc bồi dưỡng/ phát triển những năng lực sẵn có của cá nhân còn bị xem nhẹ, thay vào đó là nhấn mạnh mục tiêu đào tạo các thế hệ, các lớp người, tập trung bồi dưỡng lí tưởng và những tình cảm lớn. Các giá trị truyền thống, phổ quát của nhân loại như “chân - thiện - mĩ” bị lãng quên, thậm chí có lúc bị phủ nhận cùng với nhiều vấn đề về bản chất người do nằm ở tầng sâu hơn “bản chất giai cấp”. Trong những giá trị phổ quát, tự do cá nhân thường bị xem là một vấn đề “nhạy cảm”, bị khuất lấp bởi sự lạm dụng yêu cầu tập thể khiến cho không ít những cá nhân rơi vào tình trạng “mỗi việc mỗi lời không tự chủ”³.

Để xác định mục tiêu giáo dục, tức là mô hình nhân cách mà nền giáo dục hướng tới, cần hết sức coi trọng các giá trị nhân bản phổ quát, trước hết là *tư cách làm người*, rồi mới đến *tư cách công dân - thành viên xã hội*. Bên cạnh những định hướng có tính cao cả, cần chú ý phát triển ở đối tượng giáo dục những giá trị bình thường vốn lại là cốt lõi để tạo ra tính cách của một người tử tế như tính trung thực, lòng thương người, biết xấu hổ... Rất đáng chú ý là, khi xuất phát từ những giá trị phổ quát của con người nói chung thì các nhà hoạch định mục tiêu giáo dục lại dễ dàng tiếp cận yêu cầu có

¹ Đoạn này tóm lược ý của Trần Đức Thảo, trong *Lời tựa* của tác phẩm *Vấn đề con người và “lý luận không có con người”*, NXB Tp HCM, 2000. Xin lưu ý, cùng với việc chứng minh sự tồn tại của con người nói chung trong mỗi con người cụ thể, Trần Đức Thảo còn bảo vệ quyền tự hữu trong xã hội xã hội chủ nghĩa, xem đó như một tất yếu không thể xóa bỏ. Tất cả các luận điểm, đều được Trần Đức Thảo lấy cảm hứng từ K. Marx, F. Engels và V.I. Lenin.

² Giáo sư Trần Đức Thảo nói với nhà thơ Huy Cận trong buổi hai ông tâm sự với nhau tại nhà 200 Đề Thám theo lời kể của TS. Cù Huy Chử (Viet-studies.info, Hồ sơ Trần Đức Thảo)

³ Mượn câu thứ ba trong bài tứ tuyệt của Hồ Chí Minh: “Trên đời ngàn vạn điều cay đắng/ Cay đắng chí báng mắt tự do/Mỗi việc mỗi lời không tự chủ/Để cho người dắt tựa trâu bò”. Mặc dù Cụ Hồ viết trong tù nhưng trong xã hội ngày nay hiếm trường hợp con người thiểu tự chủ hoặc không được tự chủ.

tính hiện đại của thời toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế, đó là hình thành và phát triển tư cách công dân thế giới. Bởi vì, các giá trị nhân bản phổ quát chính là tiêu chí chung của toàn nhân loại, bất chấp mọi ranh giới quốc gia, chủng tộc và niềm tin (vô thần hay đạo giáo). Một cách khái quát, có thể nói, phương hướng của mục tiêu giáo dục là giúp học sinh/ sinh viên có phẩm chất và năng lực ứng xử hợp đạo lí trong các mối quan hệ: với bản thân (tự hoàn thiện), với người khác (nhân ái, trung thực, khoan dung...), với lao động (cần cù, sáng tạo...), với thiên nhiên (bảo vệ, sử dụng gắn với phục hồi...), với di sản của dân tộc và nhân loại (học hỏi, bảo vệ, phát triển...). Cái hợp đạo lí ở đây là nhân sinh quan nhân đạo và thế giới quan khoa học.⁴

Đề xuất sơ bộ về mục tiêu tổng quát và mục tiêu cụ thể của các cấp học phổ thông

Xuất phát từ những phần trình bày ở trên, mục tiêu tổng quát của hệ thống giáo dục nước nhà, có thể hiểu là: *giúp học sinh phát triển toàn diện về nhân cách và sở hữu một hệ thống tri thức, kỹ năng tổng quát, tương đối hoàn chỉnh ở trình độ phổ thông để trở thành con người có phẩm chất và năng lực tự chủ, trung thực và nhân ái, có óc sáng tạo và tinh thần trách nhiệm, biết trọng danh dự, phẩm giá của mình và của người khác, tôn trọng luật pháp, làm tròn bổn phận công dân trước yêu cầu xây dựng và bảo vệ Tổ quốc.*

Mục tiêu tổng quát của HTGD khi cụ hóa ở các cấp học trong GDPT có thể theo hai hướng: 1/ Thành mục tiêu của từng cấp học dựa trên cơ sở những đặc điểm chung nhất của mỗi cấp được quy định bởi chính đối tượng mà cấp học đó đảm nhiệm; 2/ Thành mục tiêu của từng địa phương và từng trường học.

Hiện nay, GDPT có ba cấp: tiểu học, trung học cơ sở (THCS) và trung học phổ thông (THPT). Tới đây, thực hiện chủ trương đổi mới căn bản, toàn diện nền giáo dục, việc cấu trúc lại HTGD chắc sẽ là một nội dung được xem xét, trong đó đổi với GDPT, đã có ý kiến cho rằng, nên gắn kết giáo dục tiểu học và THCS thành một chỉnh thể gọi là giáo dục cơ sở (GDCS). Đồng thời, thực hiện miễn phí đối với GDCS và ban hành những quy định pháp lý có tính cưỡng bách để bảo đảm cho mọi thiếu niên trong lứa tuổi 6-16 đều được đến trường và sau khi học xong GDCS thì mỗi em đều có một nền tảng học vấn phổ thông được xem là tối thiểu cần thiết cho mọi công dân Việt Nam.

Vì việc liên kết tiểu học và THCS để tạo ra một chỉnh thể là GDCS nhằm giúp cho mọi học sinh sau khi hoàn thành cấp/ bậc học này đều có một nền tảng học vấn phổ thông tương đối hoàn chỉnh cho nên nhất thiết phải tái cấu trúc cấp/ bậc học sau THCS. Yêu cầu quan trọng nhất của cấp/ bậc học sau THCS là tạo ra các cơ sở giáo dục có chức năng thực hiện một cách hiệu quả yêu cầu hướng nghiệp/ phân luồng. Theo định hướng đó, các loại trường sau GDCS có thể gồm: a/ trung học phổ thông, b/ trung học nghề, c/ trung học chuyên khoa, d/ trung học năng khiếu nghệ thuật. Trường trung học phổ thông thực hiện phân ban, giúp học sinh chuẩn bị học lên các trường cao đẳng/ đại học công nghệ. Trường trung học chuyên khoa (trường chuyên hiện nay) đào tạo học sinh có triển vọng về nghiên cứu học thuật ở các bộ môn toán, khoa học tự nhiên, khoa học xã hội và nhân văn để học tiếp ở các trường đại học nghiên cứu. Như vậy, chức năng của các trường trung học phổ thông và trung học chuyên ban là dự bị đại học, tạo ra sự khớp nối với hệ thống giáo dục đại học sau khi đã phân tầng theo Nghị quyết 14/NQ-CP. Trường trung học nghề thực hiện mục tiêu kép: khi tốt nghiệp học sinh có học vấn tương đương trung học phổ thông, đồng thời biết làm một nghề. Loại trường này phải mở rộng quy mô để thực hiện phân luồng sau giáo dục cơ sở, đồng thời tăng tính thực nghiệp của hệ thống giáo dục, đáp ứng nhu cầu phát triển kinh tế. Trường trung học năng khiếu thu nhận các học sinh sớm thể hiện các tố chất về âm nhạc, tạo hình, thể dục-thể thao...

Theo định hướng cấu trúc lại GDPT như trình bày ở trên, cần xác định mục tiêu của GDCS gắn với nội hàm của khái niệm *học vấn phổ thông tối thiểu cần thiết*. Vì vậy, mục tiêu của GDCS có thể là:

Về đạo đức: Phát triển tình cảm nhân ái, thái độ trách nhiệm và kỹ năng ứng xử phù hợp đạo lí đối với người khác. Biết tôn trọng những khác biệt về giới tính, sắc tộc, tín ngưỡng. Biết tôn trọng và chấp hành pháp luật, tôn trọng và giữ gìn phong tục/ tập quán tốt đẹp của cộng đồng. Biết tôn trọng các giá trị công bằng và tự do cá nhân của mình và của các thành viên khác trong xã hội. Hình thành và phát triển các kỹ năng sinh hoạt dân chủ. **Về tri thức:** Hình thành và phát triển học vấn phổ thông bao gồm: các hiểu biết khái quát về đất nước và dân tộc Việt Nam, về vũ trụ, quả đất và loài người, về giới tự nhiên và xã hội cùng các quy luật phát triển, các phương pháp đặc trưng của các bộ môn khoa học. Phát triển năng lực ngôn ngữ để tiếp nhận thông tin và trình bày ý tưởng. Phát triển năng lực tư duy và năng lực tự học.

⁴ Nhân sinh quan: quan niệm thành hệ thống về cuộc đời, về ý nghĩa và mục đích cuộc sống. Nhân đạo: thương yêu, quý trọng, vì con người. Thế giới quan: tổng thể quan niệm thành hệ thống về thế giới, về các hiện tượng tự nhiên và xã hội. Trung tâm Từ điển học, Tự điển tiếng Việt 2011, NXB Đà Nẵng.

Phát triển các thao tác tư duy, các phương pháp và kĩ năng nghiên cứu căn bản, đơn giản để tìm hiểu thế giới xung quanh về lượng và chất. Biết sử dụng thành thạo máy tính để tìm kiếm, trao đổi và lưu trữ thông tin. Về *thể lực*: Hình thành và phát triển các hiểu biết về cơ thể và các phương pháp vệ sinh. Xây dựng nền nếp rèn luyện sức khỏe thể chất và tinh thần, phòng bệnh và sử dụng thuốc. Biết chơi một số môn thể thao thông thường/ đơn giản. Về *thẩm mĩ*: xây dựng quan niệm đúng đắn về cái đẹp và ý nghĩa của cái đẹp trong cuộc sống. Biết cảm thụ, miêu tả, quý trọng và bảo vệ cái đẹp. Biết tạo ra cái đẹp trong cuộc sống hằng ngày. Về *phát triển năng khiếu và định hướng phát triển trong tương lai*: Biết duy trì và phát triển những sở thích và năng lực riêng của cá nhân. Rèn luyện thói quen làm việc cẩn thận, nghiêm túc, tiết kiệm, hiệu quả. Hiểu biết sơ bộ những lĩnh vực nghề nghiệp và yêu cầu chuẩn bị đối với các nghề.

Mục tiêu của các nhánh sau GDCS, bên cạnh việc phát triển những giá trị nhân bản, như trình bày ở trên, mỗi nhánh sẽ có mục tiêu cụ thể riêng. *Trung học phổ thông* sẽ tập trung chuẩn bị cho học sinh có đủ khả năng theo đuổi việc học tập ở các trường cao đẳng và đại học bằng cách nâng các kết quả đạt được ở GDCS về năng lực ngôn ngữ để tiếp nhận thông tin và trình bày ý tưởng, về năng lực tư duy và năng lực tự học, về thực hiện các thao tác tư duy, các phương pháp và kĩ năng nghiên cứu căn bản, đơn giản để tìm hiểu thế giới xung quanh về lượng và chất, phát triển kĩ năng sử dụng máy tính để tìm kiếm, trao đổi và lưu trữ thông tin. *Trung học nghề*, đồng thời đáp ứng các yêu cầu đặt ra cho THPT (tất nhiên ở mức thấp hơn), sẽ tập trung vào mục tiêu giúp học sinh nắm được kiến thức và kĩ năng của một nghề cụ thể, có thói quen làm việc cẩn thận, nghiêm túc, tiết kiệm, hiệu quả trong phạm vi của nghề đang học. *Trung học chuyên khoa* nhằm chuẩn bị cho học sinh học tiếp ở một trường đại học đào tạo nghiên cứu viên/ giáo viên thuộc các lĩnh vực: toán học, khoa học tự nhiên, khoa học xã hội và nhân văn, trong đó đặc biệt chú ý bồi dưỡng học sinh phát triển các phương pháp và kĩ năng nghiên cứu bộ môn, sử dụng thành thạo các công cụ tin học để tìm kiếm, trao đổi và lưu trữ thông tin về bộ môn theo sở thích và năng khiếu, trên cơ sở đó, hình thành kĩ năng xây dựng báo cáo khoa học, viết các tiểu luận tổng hợp kết quả học tập và tìm hiểu khoa học thuộc môn học. *Trung học năng khiếu* giúp học sinh phát triển các tố chất thể hiện năng khiếu và định hướng nghề nghiệp về các lĩnh vực có năng khiếu... Ở đây sẽ vấp phải sự không nhất

trí của các nhà chuyên môn về các bộ môn nghệ thuật, thể dục thể thao. Ví dụ, việc đào tạo các vận động viên điền kinh/ thể dục dụng cụ đòi hỏi sự đào tạo chuyên biệt từ rất sớm (ngay ở độ tuổi tiểu học).

Thay cho kết luận

Việc xác định mục tiêu của HTGD dù là GDPT là công việc khó khăn để định hình cần có sự tham gia của các nhà giáo, các nhà khoa học, của các bậc phụ huynh, các nhà quản lý, các doanh nhân và trên một mức độ nào đó, có cả các em học sinh. Trong khối đông đảo những người tham gia xây dựng mục tiêu giáo dục, có thể phân định thành những người góp phần tạo ra sản phẩm giáo dục và những người sử dụng sản phẩm giáo dục trong đó, có sự phân thân của một nhân vật vừa là chủ thể vừa là đối tượng của hoạt động giáo dục.

Với khả năng hạn chế, cả về hiểu biết và diễn đạt, người viết bài này chỉ xin làm nhiệm vụ khơi mào với mong muốn độc giả cùng suy nghĩ, thảo luận. Để khép lại những nội dung còn dừng ở mức độ phác thảo nói trên, xin trích một đoạn trong bài trả lời phỏng vấn của ông Vũ Khoan, nguyên phó Thủ tướng chính phủ, mà theo chúng tôi, rất đáng để các nhà giáo dục, đặc biệt những vị có trách nhiệm hoạch định về giáo dục suy ngẫm: "Mình cứ nói chế độ mình dân chủ hơn triệu lần, mình là lương tri của thời đại... nhưng sự thật thì nhiều việc, nhiều người chưa thể hiện được điều đó. Nhiều người đã đánh mất "gen xấu hổ". Làm hỏng việc không xin lỗi, không từ chức, ra đường thì chen chúc, phỏng uế bậy bạ, thấy hoa đẹp thì vặt bẻ không thương tiếc, người gặp tai nạn thì xông vào hỏi của, quan chức thì tham nhũng voré, "văn hoá phong bì" tràn lan, tệ "chạy" lây lan sang mọi lĩnh vực... Do đó có lẽ không nên nói quá nhiều những chuyện cao xa mà hãy "học làm người tử tế" ⁵."

Để thế hệ trẻ học làm người tử tế thì nhà giáo và nhà trường phải làm cái việc trước hết là dạy làm người tử tế. Làm người tử tế để tạo ra một xã hội tử tế. Phải chăng đó là mục tiêu quan trọng nhất của nhà trường, của giáo dục lúc này và sau này.

SUMMARY

This article addresses the changes of educational goals in response to the socioeconomic development and direction for educational goals; proposed general and concrete goals for school levels.

⁵ Nguyên phó Thủ tướng Vũ Khoan trả lời phỏng vấn của phóng viên Kim Hoa, báo SGTT 1-11-2011